

אוניברסיטת בר-אילן

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו ע י

פרשת דברים, תשס"א
מספר 403מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמןהערות למאמר "אהבת הזולת ואהבת אלקים"
של הרב פרופ' אהרן שאר-ישוב (גליון מס' 391)

כדינונו על אהבת האדם את הא-ל – "אהבת אלקים" בניסוחו – מביא פרופ' שאר-ישוב את דעותיהם של סוקראטס, אפלטון, הרמן כהן ומרטין בובר, אבל מתעלם משום מה מהדעות של התורה בנידון. רוב הפסוקים הרלבנטיים נמצאים בספר דברים, אבל הפסוק היסודי והחשוב ביותר נמצא בעשרת הדברות, והוא מיסודות האמונה בא-לוהותו של ה': "כי אנכי ה' א-להיך... ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי" (שמ' כ, ד-ו; דב' ה, ח-ט). בספר דברים מרחיב משה את הנאמר על חובת האדם לאהוב את ה': "ואהבת את ה' א-להיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך" (ו, ה), נוסח שהוא חוזר עליו (בהשמטת "ובכל מאדך") פעמים מספר בספר דברים (ד, כט; י, יב; כו, טז; ל, ב, ו, י).

הביאור לפסוק הנ"ל מעשרת הדיברות נמצא כבר בו עצמו: "עשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי". אין לפרש את ו' החיבור הזו במוכח של 'גם, נוסף על', זאת אומרת 'לאוהבי וגם לשומרי מצותי',¹ אלא 'לאוהבי שהם שומרי מצותי'. לאותה מסקנה מביא העיון במצוות עשה של אהבת ה':² "ואהבת את ה' א-להיך... והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוֹך היום על לבבך" (דב' ו, ה-ו). "הדברים האלה" הם עשרת הדיברות שעליהם חזר משה בפרק הקודם (ה, ו-יח) והנקראים שם "הדברים האלה" (ה, יט), ובמפורש "עשרת הדברים" (שמ' לד, כח; דב' י, ד). ובכך: 'אוהב ה'" הוא האדם המקיים את מצותיו, ובהתאם לכך 'השונא' (שמ' כ, ה; דב' ה, ט) הוא זה הדוחה אותן ומסרב לקיימן.

¹ על הו' המפרשת - waw explicativum – ראה בספר הדקדוק המקראי של GKC 143AN(b). דוגמאות נוספות: "ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי (עליהם) להורתי" (שמ' כד, יב) כלומר - לוחות האבן שהם (ז"א המכילים את) התורה והמצוה (ביטוי מצורף: הוראה שהיא בבחינת מצווה). וכן: שמ' כה, יב: "על ארבע פעמתי ושתי טבעת; שופ' יז, ג "פסל ומסכה", ז"א פסל ניסוך והשווה "עגל מסכה" בשמ' לב, ד.

² התרגומים החדשים, כגון לותר, KJV, ואפילו התרגום החדש של JPS, פירשו אחרת ותרגמו את הו' הזאת במוכח של 'גם' (and, und). נראה שרק התרגום הגרמני של בובר-רוזנצוייג היה מודע לבעיה התיאולוגית ולפירושה הנכון, וכן גם תרגם באופן נכון את שמ' כד, יב (מהד' התרגום משנת 1950).

כאן גם הפתרון לבעיה הידועה שהטרידה פרשנים והוגי דעות רבים (אין כאן המקום למנותם): איך אפשר לצוות לאדם לאהוב את ה' ? התשובה כעת ברורה: אם אהבת ה' משמעותה קיום מצוותיו, אזי בוודאי ניתן לצוות לאדם לאהוב את ה'.

ניסוח חשוב נוסף נמצא בדברים ז, ט: "וידעת כי ה' א-להיך הוא הא-להים הא-ל הנאמן ש'מר הברית והחסד לאהביו ולשמרי מצותיו לאלף דור". כאן נאמר במפורש, שה' פועל במסגרת הברית כשהוא עושה חסד עם אוהביו שהם שומרי מצוותיו, ומעניש את אלה מבני ישראל שאינם מקיימים אותן (שהרי כל בני ישראל הם בני ברית, ז"א במסגרת הברית): "ומשלם לשנאיו...להאבידו" (י). מניסוחים אלה ודומים להם הגיע החוקר ו"ל מוכן³ למסקנה החשובה, שהרקע של ביטויים כאלה, כגון 'אהב' במסגרת הברית, הוא במינוחים הדיפלומטיים של המזרח הקדום הנוגעים ליחסים ההדדיים בין בעלי ברית. ה' אוהב את ישראל, ולכן בחר בהם לעמו וכרת ברית עמם, ועל כן, לפי תנאי הברית, על ישראל לאהוב את ה' כמו אהבת ה'נסאל את מלכו, אהבה החייבת לבוא לידי ביטוי מעשי בקיום מצוות ה', כמו חובת ה'נסאל לציית לפקודות מלכו.

יש לשים לב לשני השדות הסמנטיים של מושג האהבה: התחום האישי – שבינו לבינה (כדוגמא הקלאסית בשיר השירים) והתחום הדיפלומטי, שבו משמעותו העיקרית היא נאמנות (loyalty, Treue), ונאמנות הדדית: של המלך לנתיניו ושל הנתינים למלכם; נאמנותם ההדדית של שליטים ובני בריתם. מורן כותב (עמ' 78): "במזרח הקדום קיימים טכסטים מן המאה ה-18 - עד המאה ה-7 לפנה"ס שבהם משמש המונח 'אהב' לציון נאמנות וידידות בין המלך ל'נסאל, בין המלך לנתיניו, בבריתם ביניהם". במכתבי אל-עמארנה (המאה ה"ד לפנה"ס) נמצאת המילה 'אהבה' בין המונחים המציינים יחסים בין לאומיים מכאן מסקנתו: אהבת האדם את ה' בספר דברים מתבטאת בנאמנות, בעבודה (לעבוד את ה'), בציות מוחלט לדרישות החוק שלו, ללכת בדרכו, לשמור את מצוותיו ולקיימן, לשמוע בקולו, וכדומה; זוהי האהבה המוגדרת והמחויבת בברית.⁴ לסיכום: בספר דברים ניכרת היטב העברת המינוח המדיני של נאמנות לברית, כולל 'אהב', אל יחסי הברית בין ה' לבני ישראל; ולכן 'אהב' משמעותו לשמור מצווה, לקיים אותה.⁵

ד"ר משולם מרגליות
ירושלים

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע. הוא מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>. כדי להצטרף לרשימת המנויים בדואר האלקטרוני על דף פרשת השבוע, יש לפנות לכתובת: listserv@vm.biu.ac.il. אין לכתוב נושא למכתב. יש לכתוב שורה אחת בלבד, בגוף המכתב: sub parasha-l firstname lastname -1 first-name - last-name הינם השם הפרטי ושם המשפחה של השולח.

W. I. Moran, "The Ancient Near Eastern Background of the Love of God in Deuteronomy", CBQ 25, 1963, p. 77-87.
M. Weinfeld, "Deuteronomy and the Deuteronomistic School", OUP, 1972, 81-84.

³ מורן מביא דוגמא של נאמנותו של חירם מלך צור לדוד, ואחרי מותו גם לבנו שלמה. מל"א ג, טז: "כי אהב היה חירם לדוד כל הימים"; שם ה, כו: "ויהי שלום בין חירם ובין שלמה ויכרתו ברית שניהם" (ז"א כרתו ברית שלום ביניהם). דוגמא הפוכה (אינה אצל מורן): דברי יצחק אל אבימלך ('השני') ומלוויו: "מדוע באתם אלי ואתם שנאתם אותי ותשלחוני מאתכם" (בר' כו, כז). "שנאתם" משמעו גם 'הפרתם את תנאי הברית בינינו שנמשכה עוד מימי אבימלך [הראשון] בבריתו עם אברהם (בר' כא).סתמתם את הבארות שלי וגרשתם אותי מארצכם'. הם הבינו זאת היטב, ועל כן הציעו מיד ברית חדשה ביניהם (שם); השווה גם את הכינוי "אהביו" על אברהם ביש' מא, ח המתאים היטב למה שנאמר עליו בבר' כה, ה: "עקב אשר שמע אברהם בקלי, וישמר משמרת מצותי חקותי ותורתיי".

⁵ מכאן גם הקירבה הרבה בין אהבת ה' ליראת ה' (בהקשר הזה: יראת כבוד, ולא פחד) בדב' י, יב: "מה ה' אלקיך ש'אל (=דורש) מעמך, כי אם ליראה את ה' א-להיך...ולאהבה אתו...לשמר את מצות ה' ואת חקתיו. בפסוק זה מתקרבים מושגי 'יראת ה'' ואהבת ה' עד כדי כך, שהם כמעט זהים בנוגע לשמירת המצוות.